

KİTAP TAHLİLLERİ / *BOOK REVIEWS*

Yakın Dostlarının Dilinden Turgut Özal'ın Dış Politikasını Anlamak

Editör: Erkan Ertosun, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2015, 289 Sayfa.

Onur ÜNAL*

Dünya tarihi boyunca bazı dönemler kendilerine sıradan bir kritiğin ötesinde yer bulmuşlardır. 1980'lerin ilk yılları ile başlayan ve 1990'ların ortalarına kadar geçen on yılı aşkın süre de, Türkiye ve dünya siyaseti açısından, içerisinde önemli kırılmalar ihtiva eden ve takip eden dönemlere dair önemli ipuçları sunan kritik bir zaman dilimidir. Dünya siyasetinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan dünya düzeni, bahse konu yıllarda birçok anlamda Türkiye'yi ve yakın coğrafyasını doğrudan etkileyecek değişikliklerle önce erimiş ve ardından yeni bir düzene evrilmiştir. Türkiye ise aynı dönemin başlarında bir askeri darbe tecrübe etmiş ve sonrasında siyasetten ekonomiye, diplomasi-den sosyal hayata çok boyutlu bir travma yaşamıştır. Bu travma takip eden yıllarda dahi kamuoyu ve sivil siyaset üzerinde etkisini hissettirmeye devam etmiştir. Turgut Özal hiç şüphesiz söz konusu dönemin Türkiye açısından en önemli aktörüdür. Bu açıdan Turgut Özal'ı, çalışma arkadaşlarını, Özal'ın dış politikaya yaklaşım esaslarını ve döneminin dış politika perspektifini anlatan önemli bir kaynak olarak "*Yakın Dostlarının Dilinden Turgut Özal'ın Dış Politikasını Anlamak*" kitabı Erkan Ertosun editörlüğünde Turgut Özal Üniversitesi Yayınları'ndan literatüre kazandırılmıştır.

Kitap yaklaşık bir buçuk yıl içerisinde yapılan ve 2015'in yaz aylarında sonlanan 19 mülakatı içermektedir. Özal ile bir dönem çalışma arkadaşlığı yapmış ve dostluklar kurmuş olan bu isimler, Özal'ın dış politika tercihlerini, eğilim-

* Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler A.B.D, Marmara Üniversitesi, E-posta: onurunal19@gmail.com

lerini, dönemin sivil-asker ilişkileri dengesinin dış politika yapım sürecine yansımalarını, yine dönemin kriz ve fırsatlarına yaklaşımlarını yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile sorulan sorularla okuyucuya sunmaktadır. Kitabın Özal'ı konu alan diğer kaynaklardan farkı ise mülakat yapılan isimlerin, Turgut Özal'ın karakter özelliklerinin, kendilerinin de dahil olduğu olay ve olgular karşısında nasıl tezahür ettiğini aktarmaları ile ortaya çıkmaktadır.

Kitapta muhataplarca cevaplanan soruların iki eksen etrafında hazırlandığı görülmektedir. İlk olarak her mülakatta; Özal'ı farklı kılan karakter özellikleri ve dış politika yansımaları, ekonomi temelli dış politika yaklaşımının sonuçları, Avrupa Ekonomik Topluluğu başvurusu, Ermeni meselesi, ABD ile ilişkiler, Körfez Krizi, Bulgaristan'daki fiili durum ve göç, 24 Ocak kararlarının etkisi, Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin pozisyonu ve Kıbrıs meselesi gibi konulara muhtelif ölçülerde değinilmiştir. Diğer taraftan muhatap özel olarak ilgilendiren sorular kitabı ayrıca anlamlandırmıştır. Örneğin kitapta yer alan isimlerden Ekmeleddin İhsanoğlu ve Yaşar Yakış ile Özal'ın Arap coğrafyasına ve İslam dünyasına dönük yönelimleri ve buradan ortaya çıkan kazanımlar ağırlıklı olarak değerlendirilirken, Özal döneminde Devlet Bakanlığı yapmış yakın çalışma arkadaşı Hasan Celal Güzel ile örnek olaylar üzerinden Özal'ın diyaloga açık ve barışçıl kişiliğinin politika tercihlerine yansımaları, Orta Asya ülkelerine açılım ve Orta Doğu krizleri konuşulmuştur. Yine Özal döneminin önemli isimlerinden emekli büyükelçi Özdem Sanberk ile Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin politikaları ve hamleleri detaylı olarak değerlendirilmiş ve bugüne yansımaları konuşulmuştur.

Yukarıdaki isimlerin dışında Ali Bozer, Ali Coşkun, Engin Güner, Halil Şıvgın, Kaya Güngör Toperi, Mehmet Keçeciler, Namık Kemal Zeybek, Nevzat Yalçıntaş, Nüzhet Kandemir, Sencer İmer ve Yalım Eralp ile yapılan mülakatlar ve her biri önemli noktalara temas eden diğer bölümleri oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışmalarında Türkiye üzerine yoğunlaşan Andrew Mango (1926-2014), Financial Times Ankara muhabirliği yapmış Edwart Mortimer, yine Türkiye siyaseti ve iş hayatıyla yakından ilgilenen David Bachard ve 1986-1992 yılları arasında İngiltere'nin Ankara büyükelçiliği görevini yürütmüş Sir Timoty Daut ile yapılan mülakatlar da altı çizilebilecek birçok önemli noktaya temas etmesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Sosyal bilimlere yaklaşımların ve sosyal bilimcilerin yumuşak karnı denilebilecek bir handikapı, ele alınan konunun sınırları ve sınırlandırılması sorudur. Konuyu rasyonel ve sistematik bir şekilde değerlendirmek adına geniş

perspektif sunma gayreti, çoğu zaman sosyal bilimcileri pratiklikten uzağa düşürebilmektedir. Aynı şekilde konuyu sadece belli bir noktayı nazara alarak değerlendirmek ve odak açısını oldukça sınırlı tutmak ise hinterlandı genişleyebilecek bir çalışmanın zenginliğine henüz ilk safhada gölge düşürebilmektedir. Erkan Ertosun'un editörlüğünde hazırlanan kitapta ise bu iki soruna iki pratik çözümle yaklaşmıştır. İlk olarak, özne ve zaman dilimi, Özal ve Özal'ın politika yapımında ön planda olduğu yıllarla, konu ise 'dış politika' ekseninde sınırlandırılmıştır. İkinci olarak ise uygulanan yarı yapılandırılmış bilimsel mülakat tekniği gereği, çalışmanın ana hatları ortak olarak belirlenmiş fakat her bir mülakat yapılan kişinin öznel tecrübe ve pozisyonlarının kitaba katkılarını sınırlandırmamak için muhataba özel bir alan bırakılarak kitap zenginleştirilmiştir. Bu yönüyle kitap, araştırmacılara yalnızca 'nokta' cevaplar değil, beraberinde 'sürpriz ufuklar' sunabilmektedir.

Yakın tarihe yönelik dönem çalışmalarında arşivler, henüz konunun politik olarak sıcaklığının nüksedebilecek olması, yetersiz veya tahrip olmuş arşiv sistemi ya da buna benzer çekinceler dolayısıyla sıkı bir korumacılık duvarıyla örülebilmektedir. Bu durum tarih yazıcılığı için araştırmacıları belgelerden daha fazlasına yönlendirmektedir. Editör Erkan Ertosun'un kitabın önsözünde de belirttiği gibi Türkiye'de arşivler üzerinden yakın tarih çalışmak oldukça güçtür. Kitap bu gibi olumsuzlukların ötesine geçebilmek adına, Türkiye'de henüz arzu edilen düzeye erişemese de yeni bir eğilim olan 'sözlü tarih' çalışmalarına olumlu bir örnek teşkil etmektedir. Sözlü tarih çalışmacılığı Türkiye'de yeni yeni kendine hayat sahası bulsa da dünyada hatırı sayılır bir disiplin haline gelmiştir. İncelenen tarihi dönemi bizatihi oluşturan yahut etkileyen/etkilenen bireylerin ve akımın zihni tahlillerinin yapılması, her biri kendi içerisinde sıradan insanların olaylara ne derece nüfuz ettiğinin anlaşılabilmesi adına oldukça şaşırtıcı doneler sunabilmektedir. Sözlü tarih çalışmaları, belgelerin dışında kalan detayların sonraki dönemlere aktarılmasında önemli bir fenomendir. Bu anlamda, tarihi sadece matbu belgelerden incelemek gayesinde olanların eleştirilerine hedef olsa da sözlü tarih çalışmaları belleğin atıl kalmasının önüne geçerek kendine giderek daha fazla alan bulmaktadır. Bilhassa teknolojik imkanların gelişmesi ile sözlü tarihin kayıt altına alınabilecek olması, ilgili kamuoyunda da bu yönde bir farkındalık oluşturmuştur. Zira aktörlerin ölümleriyle, olaylara dair kaybolacak detaylar artık kayıt altına alınıp insanlığın istifadesine sunulmaktadır. Sözlü tarih Türkiye'de henüz kendi vasatını aşamamış olsa da uluslararası ilişkiler disiplininin çok uzun zaman önce ilgi alanına girmiştir. Örneğin İngiliz Okulu ekolü temsil-

çileri, uluslararası ilişkilerde her türlü aktörün görüşlerinin, yaklaşımlarının ve tecrübelerinin takip eden dönemlere aktarımını çok kıymetli görmektedir. Bu anlamda, Özal'ın dış politika anlayışına dair bir çalışmanın yakın dostlarının ve çalışma arkadaşlarının marifetiyle üstelik bu denli geniş bir kapsamda yapılmış olması döneme dair kaybolmayacak notlar düşülmesini sağlamıştır.

Bu ve benzer çalışmalarda takip edilen ve edilmesi gereken bir diğer husus ise muhatapların çeşitli disiplinlerden gelerek konuya yaklaşımları itibariyle farklılık arz etmeleri ve doğru bir örneklem oluşturmaları gerekliliğidir. Hele ki tarihe mal olmuş bir aktör ele alınıyorsa söz konusu döneme dair iklimin farklı yaklaşımlarla daha sağlıklı aktarılacağına şüphe yoktur. Nitekim konu ancak bu şekilde bütün yönleriyle ele alınmış ve derinlemesine aydınlatılmış olur. Kitabın bu anlamda iyi bir ön çalışma sürecinden geçtiği mülakat yapılan isimlerden anlaşılabilir. Hem seçilen isimlerin farklı yaklaşımlar sunabilecek olması hem de her ismin standart soruların dışında dönemin gündem oluşturan olay ve durumlarını kitaba yansıtmış olması okuyucu açısından önemli bir katkıdır.

Kitaptaki diğer bir dikkate değer nokta ise Turgut Özal'a ve dönemin politikalarına dair değerlendirmelerin "Özalizm" olarak nitelendirilebilecek bir Özal romantizmiyle olumlu meşrulaştırma zemini arama gayreti olmaksızın objektif olarak değerlendirilmeye alınmış olmasıdır. Bu tutum bir anlamda Özal'la çalışan arkadaşlarının, Özal'ın da beklediği gibi, rasyonel çizgisini tekrar teyit eder niteliktedir.

Kitap, içerdiği metotlar ve çizilen çerçeve açısından oldukça geniş bir kitleye hitap etmektedir. İçeriği yönüyle hem siyasi tarih araştırmacılarını doyuracak doneler sunması itibariyle araştırmacıların, hem de mülakatlarda kullanılan dil ve üslubun uygunluğu ile dönemin genel havasına şahit olmak isteyen ilgililerin faydalanabileceği çok yönlü bir çalışma hüviyeti taşımaktadır.

Bu satırların yazarına göre kitabın kayda değer bir diğer yanı ise editör Erkan Ertosun'un da belirttiği üzere mülakatların neredeyse tamamının Turgut Özal Üniversitesi bünyesinde lisansüstü eğitimlerini alan öğrenciler tarafından yapılmış olmasıdır. Kolektif bir çalışmanın ürünü olan eser, lisansüstü düzeyinde akademik çalışmaların Türkiye akademisinde yeri ve katkılarına olumlu bir örnek teşkil etmektedir.